

© Fundacja Instytut Reform, 2023

Powielanie dozwolone pod warunkiem podania źródła.

Autorzy

dr Agnieszka Smoleńska

dr Paweł Tokarski

Opracowanie graficzne

Zofia Lasocka

Data publikacji

Wrzesień 2023

Rekomendowane cytowanie:

Smoleńska, A. i Tokarski, P. (2023), *Euro od/nowa: scenariusze dla Polski*, Instytut Reform, Warszawa.

Źródło fotografii na okładce: Matteo Cottardo/iStock

Mapa na str. 13 opracowana na podstawie grafiki PeterHermesFurian/iStock

Instytut Reform

office@ireform.eu | ul. Puławska 12/3, 02-566 Warszawa | www.ireform.eu

REFORM

Instytut Reform to niezależny think tank, którego celem jest ciągłe doskonalenie polityk publicznych w Polsce, Europie i na świecie. Jednym z kluczowych obszarów działania Instytutu jest wsparcie transformacji energetycznej oraz ochrony klimatu.

Spis treści

1. Dlaczego teraz należy otworzyć na nowo dyskusję o przyjęciu euro przez Polskę?	4
1.1. Sytuacja w strefie euro i szersze otoczenie makroekonomiczne	6
1.2. Konwergencja Polski ze strefą euro i powiązane kryteria	7
1.3. Polityka gospodarcza i kwestie instytucjonalne w Polsce	9
2. Czy przyjęcie euro przez Polskę byłoby korzystne?	10
2.1. Aspekty gospodarcze	10
2.2. Nowy kontekst bezpieczeństwa	11
2.3. Aspekty polityczne	12
2.4. Aspekty ochrony państwa prawa.....	12
2.5. Aspekty społeczne.....	13
3. Scenariusze integracji i relacji Polska vs. strefa euro	13
3.1. Scenariusz udanej integracji mimo trudności – Finlandia	14
3.2. Scenariusz problematycznej integracji – Włochy.....	15
3.3. Scenariusz „zablokowanej ścieżki” – Szwecja	15
3.4. Scenariusz dryfu i wyjścia – Wielka Brytania.....	16
4. Przyjęcie euro jako projekt rozwojowy: rekomendacje dla wieloletniego programu reform	16
5. Wnioski.....	20

1. Dlaczego teraz należy otworzyć na nowo dyskusję o przyjęciu euro przez Polskę?¹

Strefa euro powstała prawie 25 lat temu jako zwieńczenie rynku wewnętrznego Unii Europejskiej: wspólna waluta miała wyeliminować wahania kursowe i definitywnie obniżyć koszty transakcyjne handlu między państwami członkowskimi, zwiększając europejski potencjał gospodarczy i dobrobyt obywateli. Nie mniejsze znaczenie miał wymiar polityczny. Unia Gospodarcza i Walutowa (UGW) wyrażała zobowiązanie do realizacji wspólnego celu i pogłębiania integracji europejskiej. Niestety, dysonans pomiędzy politycznymi ambicjami a uwarunkowaniami gospodarczymi przyczynił się do kryzysów w burzliwym pierwszym ćwierćwieczu wspólnej waluty. Dziś perspektywa rozpadu strefy euro jest jednak mało prawdopodobna, a środek ciężkości w debatach nad jej przeszłością coraz wyraźniej przenoszony jest na kwestie instytucjonalne czy realizację nowego, bardziej zrównoważonego środowiskowo i społecznie modelu gospodarczego.

Dla Polski, która zobowiązała się do wprowadzenia euro w Traktacie ateńskim zaakceptowanym w referendum w 2003 roku, przyjęcie wspólnej waluty może być impulsem dla transformacji. Dlatego, dyskusja nad wejściem kraju do strefy euro powinna być nierozdzielnie związana z odbudową instytucjonalną, nowym zrównoważonym modelem gospodarczym oraz wzmocnieniem podmiotowości obywateli w realizacji polityk publicznych.

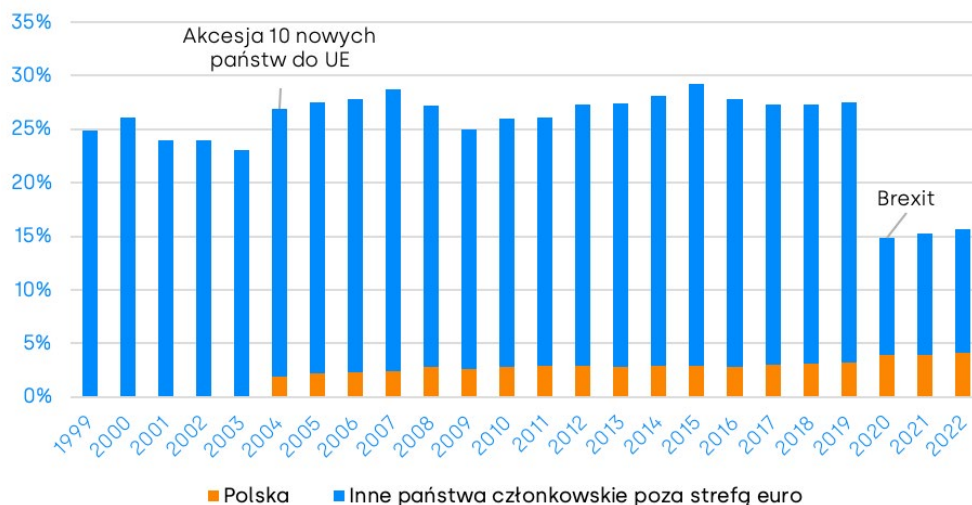
Trwającą od ponad dwóch dekad dyskusję nad przystąpieniem Polski do strefy euro cechuje zróżnicowany poziom intensywności i złożoności. Impulsem dla jej wzmożenia są zazwyczaj momenty przełomowe, takie jak: kryzysy (kryzys grecki, eskalacja rosyjskiej agresji na Ukrainę w 2022 r.), kolejne rozszerzenia strefy euro (np. o Chorwację w 2023 r.) czy sytuacja makroekonomiczna (np. poziom inflacji). Jednocześnie, pomimo zmieniającego się otoczenia gospodarczego i politycznego, główne parametry tej dyskusji pozostają zaskakująco stałe.

Po pierwsze, ramy dyskusji o przyjęciu euro w Polsce zostały zakorzenione w UGW przed reformami wdrażanymi po kryzysie zadłużenia (Sutkowski 2023). W niewystarczającym stopniu uwzględniono w nich:

- nowe kierunki myśli ekonomicznej, np. w odniesieniu do zdolności niezależnego kształtowania polityki monetarnej w kontekście zintegrowanych rynków finansowych, czyli tak zwanej suwerenności monetarnej (Rey 2015, Murrau i van 't Klooster 2022) czy zależności między łańcem korporacyjnym a inflacją (Weber 2023);
- implikacje przekształceń instytucjonalnych strefy euro (Ananicz, Buras, Smoleńska 2023, por. Nowak 2019);
- transformację technologiczną kształtującą przestrzeń działań banków centralnych np. w odniesieniu do cyfrowych walut (Komisja Europejska 2022);
- nowe zadania, jakie polityka monetarna odgrywa wobec globalnych wyzwań (np. transformacja w kierunku zrównoważonym (Smoleńska 2023)).

¹ Autorzy dziękują uczestnikom seminarium Instytutu Reform *Czas na euro? Uwarunkowania i scenariusze przyjęcia przez Polskę wspólnej waluty*, które odbyło się 10 lipca 2023 roku, za wartościowe uwagi i sugestie do wcześniejszej wersji tego raportu.

Udział państw członkowskich pozostających poza strefą euro w PKB Unii Europejskiej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu

Po drugie, choć w polskiej dyskusji przeplatają się argumenty związane z kwestiami gospodarczymi (np. implikacje dla wzrostu gospodarczego) oraz politycznymi (np. kwestie gwarancji bezpieczeństwa, wpływu wewnątrz struktur unijnych), traktowane są one zbyt rozłącznie, bez głębszej refleksji nad sprzężeniami zwrotnymi pomiędzy nimi. W rezultacie rzadko poddaje się rozważaniom potencjał i podmiotowość Polski jako pełnego członka UGW², sprawczość krajowych instytucji publicznych we wdrażaniu polityk związanych z przyjęciem wspólnej waluty oraz wpływ kraju na kształt integracji gospodarczej.

Najczęściej natomiast powtarzanymi argumentami przeciw integracji ze strefą euro są: możliwość autonomicznego kształtowania polityki pieniężnej oraz zachowanie płynnego kursu walutowego pozwalającego amortyzować skutki szoków gospodarczych. Wydarzenia ostatnich lat pokazują jednak, że ich wartość może być przeceniana. Autonomiczna polityka pieniężna jest korzystna tylko wtedy, kiedy jest realizowana bardziej skutecznie przez instytucje krajowe niż przez Europejski Bank Centralny (EBC). Tymczasem wyższa skala wzrostu inflacji w Polsce niż przeciętnie w UE oraz dłuższe jej utrzymywanie się po pandemii i eskalacji wojny w Ukrainie wskazuje na nieskuteczność działań Narodowego Banku Polskiego (NBP). Ponadto, po eskalacji inwazji Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r., posiadanie płynnego kursu walutowego w sytuacji kryzysowej okazało się bardziej elementem pogłębiania niepewności niż stabilizacji gospodarki.

Konieczne jest więc nowe otwarcie na dyskusję o przyjęciu euro przez Polskę. Niniejszy raport jest próbą przełamania istniejących schematów dotyczących wdrożenia euro w Polsce w nowym kontekście gospodarczym, politycznym i instytucjonalnym. W tym celu pokazujemy również, jak nowe otoczenie wpływa na możliwe scenariusze relacji Polski ze strefą euro i szerzej – z Unią Europejską (Orłowski 2019, Nowak et al. 2018).

Analiza związana z odpowiednim przygotowaniem instytucjonalnym wpisuje się w prace, które toczyły się przez wiele lat zarówno w Ministerstwie Finansów RP (2009-2015), jak i w Narodowym Banku Polskim (2007-2016). W 2014 r. zespół ekspertów NBP wyodrębnił filary integracji Polski ze strefą euro, rozróżniając aspekty:

- **zewnątrzne** (sytuacja w strefie euro);
- **relacyjne** (spełnienie kryteriów konwergencji);
- **wewnętrzne** (komplementarne działania wspierające potencjał polskiej gospodarki, przygotowanie techniczno-organizacyjne).

² Członkostwo w strefie euro podzielone jest na trzy fazy. Etap pierwszy to ustanowienie swobodnego przepływu kapitału między państwami członkowskimi. Etap drugi to konwergencja polityk gospodarczych państw członkowskich i wzmocnienie współpracy między krajowymi bankami centralnymi państw członkowskich. Etap trzeci to realizacja wspólnej polityki pieniężnej. Zgodnie z zapisami traktatowymi, Polska jest tzw. „państwem członkowskim objętym derogacją” (Art. 139(1) TFUE).

Podejście to pozostaje aktualne, przy czym zmieniające się warunki geopolityczne i gospodarcze istotnie wpływają na to, co kryje się pod każdym z tych filarów.

Filary integracji Polski ze strefą euro w nowej rzeczywistości		
sytuacja w strefie euro/globalna	konwergencja ze strefą euro	polityka gospodarcza i kwestie instytucjonalne w Polsce
<ul style="list-style-type: none"> ▪ trwająca reforma Unii Gospodarczej i Walutowej (wzmocnienie instytucjonalne, podział ryzyka, poszerzenie obszaru integracji monetarnej) ▪ sytuacja globalna (eskalacja konfliktów, militaryzacja współzależności) ▪ miejsce euro w globalnej hierarchii walutowej ▪ petzająca „zróżnicowana integracja strefy euro” (w odróżnieniu od formalnej) ▪ transformacja w kierunku zrównoważonym (Europejski Zielony Ład) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ nowe warunki członkostwa (kwestie instytucjonalne, ład korporacyjny) ▪ powiązania gospodarcze, poziom synchronizacji cykli biznesowych ▪ trend dywergencji Polski w odniesieniu do kryteriów gospodarczych i prawnych 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ integracja ze strefą euro jako nowy projekt rozwojowy ▪ stabilność walutowa w kontekście koniecznego importu technologii (w tym wojskowych) ▪ debata o euro jako czynnika sprzyjającym podniesieniu jakości debaty publicznej nt. polityk gospodarczych ▪ perspektywa odbudowy i wzmocnienia instytucji społeczno-gospodarczych

1.1. Sytuacja w strefie euro i szersze otoczenie makroekonomiczne

W polskim dyskursie na temat sytuacji w strefie euro wciąż zbyt mało uwagi poświęcane jest znaczącej transformacji, jaka dokonała się wewnątrz strefy euro od 2010 r. Dominują natomiast argumenty nawiązujące do sytuacji poszczególnych państw: do greckiego kryzysu zadłużenia czy problemów gospodarczych Włoch. Tymczasem, w następstwie poszerzenia faktycznej roli EBC w stabilizacji strefy euro, w tym w obliczu nowych wyzwań (pandemia, zmiany klimatu; Smoleńska i Tokarski 2022), powstania nowych mechanizmów solidarnościowych (Europejski Mechanizm Stabilności) czy narzędzi antycyklicznych służących zarządzaniu przepływami kapitału wewnątrz strefy euro (polityka makroostrożnościowa), UGW jest dziś dużo lepiej przygotowana na zwalczanie szoków zewnętrznych.

Co więcej, UGW wciąż ewoluuje. Trwają dyskusje nad wzmocnieniem mechanizmów podziału ryzyka, które pozostają fragmentaryczne (np. w odniesieniu do gwarancji depozytów w ramach unii bankowej, rynków kapitałowych) oraz nad regułami wydatkowymi. Transformacji ulega też miejsce strefy euro w globalnym systemie monetarnym. Bezprecedensowa emisja unijnego długu w euro w kontekście instrumentu NextGenerationEU oraz coraz szersze wykorzystanie wspólnej waluty w ramach trendu zrównoważonych finansów przybliży perspektywę stworzenia „bezpiecznego aktywa” strefy euro i wzmocnienia jego międzynarodowej roli (EBC 2023, Smoleńska 2023, Lupinu i Machura-Urbaniak 2023). Choć z pewnością jest za wcześnie, by mówić o końcu dominacji dolara w międzynarodowym systemie walutowym, trend w dążeniu do gospodarczej wielobiegowości, fragmentaryzacji oraz zwiększeniu się roli globalnych platform e-commerce może oddziaływać destabilizująco na gospodarkę korzystające z walut będących „niżej” w globalnej hierarchii, jak w przypadku złotego. Warto zwrócić uwagę też na rosnącą rolę, jaką banki centralne odgrywają w świecie „militaryzacji współzależności” (Farell i Newman 2019, Lagarde 2023), np. poprzez ich możliwość zamrożenia rezerw innych banków centralnych w danej walucie (jak w przypadku

rezerw centralnego banku Rosji, Quaglia i Verdun 2023). Bycie częścią większego systemu monetarnego oznacza możliwość wpływania na użycie dodatkowego narzędzia presji ekonomicznej na państwa podważające globalny ład. Oprócz rosyjskiej agresji dążenie do wielobiegowości widoczne jest w konfrontacji gospodarczej USA i Chin³, zmniejszającej się liczby demokracji na świecie czy rosnącej rywalizacji o technologie produkcji (np. półprzewodniki) oraz zasoby (surowce, m.in. metale ziem rzadkich). Trendy te przemawiają za przyspieszeniem procesu integracji Polski ze strukturami strefy euro jako dodatkowej gwarancji stabilności i sprawczości.

³ www.piie.com/microsites/rebuilding-global-economy

Z punktu widzenia oceny relacji między UGW a Polską kluczowa jest dynamika oddzielania się strefy euro od struktur ogólnounijnych. Formalnie trend ten został w ostatnich latach powstrzymany. Nie powstał dotychczas ani osobny fundusz strefy euro, ani nie została utworzona specjalna komisja Parlamentu Europejskiego. Można zaobserwować natomiast przykłady „pełzającego” zróżnicowania, które pojawiają się na poziomie implementacji polityk. Na przykład powstały w odpowiedzi na pandemię fundusz odbudowy ma szczególne znaczenie dla strefy euro. Procedury koordynacji i wzajemnej oceny Krajowych Planów Odbudowy (KPO), nawet jeśli toczą się na forum ogólnounijnym, znacząco pogłębiają już istniejącą koordynację polityki gospodarczej w strefie euro. Ten efekt wzmacnia fakt, że Polska – jako jeden z największych beneficjentów programu – *de facto* pozostaje na marginesie tego procesu ze względu na problemy z praworządnością. Ponadto „dojrzewanie” wspólnej waluty, przesuwanie się środka ciężkości bardziej ku krajom strefy euro w Unii po *brexicie* i po przyjęciu euro przez Chorwację w 2023 r. oznacza, że nawet tam, gdzie kwestie regulacji rynku wewnętrznego rozstrzygane są w gronie UE-27, kluczową rolę w ich implementacji odgrywają instytucje strefy euro (tj. EBC). Trendy te mogą zwiększać ryzyko marginalizacji bardziej niż formalna zróżnicowana integracja, w którą dotychczas zazwyczaj wbudowywane były zabezpieczenia dla państw spoza eurozony (np. udział w szczytach strefy euro przewidziany w Pakcie Fiskalnym z 2012 r., specjalne procedury głosowania w gremiach decyzyjnych Europejskiego Nadzoru Bankowego).

Zmiana dynamiki między państwami strefy euro a tymi pozostającymi poza nią ma szczególne znaczenie w kontekście transformacji gospodarki w kierunku zrównoważonym. Europejski Zielony Ład z 2019 r. i prawo klimatyczne z 2021 r. prowadzą do „zazieleniania” różnych gałęzi unijnych regulacji gospodarczych, takich jak unijny budżet, reguły fiskalne, prawo zamówień publicznych i pomocy publicznej (Ananicz, Buras, Smoleńska, 2021). Szczególnie dotknięte tym trendem są unijne regulacje rynków finansowych⁴. Unijne regulacje mobilizują strukturalną pozycję finansów dla transformacji w kierunku zrównoważonym, m.in. poprzez zachęty przeznaczone dla instrumentów takich jak zielone obligacje czy pożyczki. Ten trend wymaga odpowiedniej koordynacji między politykami gospodarczymi, finansowymi i monetarnymi na poziomie krajowym i UE, co dotychczas okazuje się bez porównania sprawniejsze w strefie euro, np. w odniesieniu do uwzględnienia kwestii zrównoważonego rozwoju w kształtowaniu polityki monetarnej (Smoleńska, Weber i Opoka 2023).

⁴ Smoleńska (2023)

1.2. Konwergencja Polski ze strefą euro i powiązane kryteria

Podstawowe kryteria, które państwo kandydujące do bycia pełnym członkiem UGW musi spełnić, dotyczą wypełnienia szeregu kwestii prawnych oraz osiągnięcia poziomu trwałej konwergencji (Czerniak i Smoleńska 2019). Należą do nich:

- wysoki stopień stabilności cen (stopa inflacji niższa od średniej w trzech państwach członkowskich mających najlepsze rezultaty w dziedzinie stabilności cen);
- stabilna sytuacja finansów publicznych mierzona poziomem długu (poniżej 60 proc. PKB) i deficytu (poniżej 3 proc. PKB);
- utrzymanie wahań kursu walutowego w relacji do euro w przedziale przewidzianym w mechanizmie kursów wymiany walut Europejskiego Systemu Walutowego (ERM II)

przez co najmniej dwa lata (standardowy przedział wahań wynosi +/-15 proc., ale może być zmieniony na wniosek państwa członkowskiego);

- trwały charakter konwergencji mierzony w poziomach długoterminowych stóp procentowych (rentowność 10-letnich obligacji powinna być niższa od średniej rentowności w trzech krajach o najbardziej stabilnych cenach).

Dwa czynniki sprawiają, że w obecnym kontekście analiza konwergencji Polski ze strefą euro powinna być dziś bardziej złożona.

Tabela 1. Gospodarcze wskaźniki konwergencji

		Stabilność cen		Sytuacja i projekcje finansów publicznych		Kurs walutowy		Długoterminowa stopa procentowa
		Inflacja HICP	Istnienie nadmiernego deficytu	Nadwyżka (+) lub deficyt (-) sektora instytucji rządowych i samorządowych	Dług sektora instytucji rządowych i samorządowych	Udział waluty w ERM II	Kurs walutowy wobec euro	
Bułgaria	2020	1,2	Nie	-4,0	24,7	Tak	0,0	0,3
	2021	2,8	Nie	-4,1	25,1	Tak	0,0	0,2
	IV 2022	5,9	Nie	-3,7	25,3	Tak	0,0	0,5
Czechy	2020	3,3	Nie	-5,8	37,7	Nie	-3,1	1,1
	2021	3,3	Nie	-5,9	41,9	Nie	3,1	1,9
	IV 2022	6,2	Nie	-4,3	42,8	Nie	3,9	2,5
Węgry	2020	3,4	Nie	-7,8	79,6	Nie	-8,0	2,2
	2021	5,2	Nie	-6,8	76,8	Nie	-2,1	3,1
	IV 2022	6,8	Nie	-6,0	76,4	Nie	-3,1	4,1
Polska	2020	3,7	Nie	-6,9	57,1	Nie	-3,4	1,5
	2021	5,2	Nie	-1,9	53,8	Nie	-2,7	1,9
	IV 2022	7,0	Nie	-4,0	50,8	Nie	-1,5	3,0
Rumunia	2020	2,3	Tak	-9,3	47,2	Nie	-2,0	3,9
	2021	4,1	Tak	-7,1	48,8	Nie	-1,7	3,6
	IV 2022	6,4	Tak	-7,5	50,9	Nie	-0,5	4,7
Szwecja	2020	0,7	Nie	-2,7	39,6	Nie	1,0	0,0
	2021	2,7	Nie	-0,2	36,7	Nie	3,2	0,3
	IV 2022	3,7	Nie	-0,5	33,8	Nie	-3,0	0,4
Wartość referencyjna		4,9		-3,0	60,0			2,6

Źródło: EBC (2022)

Po pierwsze, warunki członkostwa w strefie euro od czasu kryzysu zadłużenia znacząco ewoluowały zarówno formalnie, jak i nieformalnie. Kryteria z Traktatu z Maastricht (1992 r.) dotyczące poziomu zadłużenia i deficytu nie zmieniły się, natomiast nowe państwa przyjmujące euro są obecnie zobowiązane dodatkowo do przystąpienia do unii bankowej (dwa lata przed przyjęciem wspólnej waluty) i Europejskiego Mechanizmu Stabilności (EMS) oraz zaakceptowania nowej, szerszej roli Europejskiego Banku Centralnego (EBC) w odniesieniu do stabilności finansowej. Jak pokazują doświadczenia Bułgarii i Chorwacji, negocjacje związane z przystępowaniem do trzeciej fazy UGW zostały też poszerzone o regulacje związane m.in. z ładem korporacyjnym (zwłaszcza w spółkach państwowych), praniem brudnych pieniędzy czy jakością statystyk. Integracja ze strefą euro nie sprowadza

się więc już jedynie do kwestii polityki monetarnej czy gospodarczej, ale związana jest też z otoczeniem instytucjonalnym, w którym wprowadzana jest wspólna waluta. Same ramy reguł zadłużenia w kontekście pomocy publicznej w czasie pandemii czy nowych bardziej interwencyjnych sposobów prowadzenia polityki gospodarczej przekładają się na nowe elastyczności w unijnym pakcie stabilności i wzrostu. W rezultacie to już nie sam poziom zadłużenia będzie stanowił *clou* negocjacji warunków przystąpienia Polski do strefy euro⁵, lecz szereg innych reform strukturalnych i instytucjonalnych⁶.

Po drugie, jedną z osi dyskusji nt. integracji Polski ze strefą euro było dotychczas założenie, że konwergencja z UE opłaca się niezależnie od przyjęcia wspólnej waluty, a zachowanie kursu wymiany stanowi jedynie awaryjne narzędzie stabilizacji w przypadku kryzysu. Takie podejście niewystarczająco uwzględnia głębokie powiązania gospodarcze (75% eksportu Polski kierowane jest do krajów UE), zsynchronizowanie cyklu koniunkturalnego z głównymi partnerami w strefie euro (np. Niemcami), a także zbieżności instytucji rynkowych z krajami strefy euro (Borowski, Czerniak, Farcas 2022). Co więcej, obecnie obserwujemy niebezpieczny trend dywergencji Polski ze strefą euro w odniesieniu do kryteriów gospodarczych (inflacja, poziom zadłużenia) oraz prawnych (*de facto* niezależność banku centralnego), co sugeruje oddalanie się kraju od pewnych wspólnych ram polityk gospodarczych w kierunku nowych form nacjonalizmu ekonomicznego. Przywrócenie „kursu na euro” stanowiłoby jasny sygnał, że Polska wypełnia zobowiązania traktatowe i pozostaje zorientowana na wielowymiarową współpracę z instytucjami unijnymi.

1.3. Polityka gospodarcza i kwestie instytucjonalne w Polsce

Przez ostatnie kilkanaście lat obserwowaliśmy szybki rozwój polskiej gospodarki. Pod względem zamożności obywateli Polska jest dużo bliżej średniej europejskiej, pomimo piętrzących się kłopotów wynikających m.in. z wysokiego poziomu inflacji, utrzymującego się w okresie popandemicznym. W tym kontekście integracja ze strefą euro, pod warunkiem przygotowania odpowiedniego programu i strategii, może być motorem rozwojowym, zwłaszcza w kontekście szerszej transformacji gospodarki w kierunku zrównoważonym (m.in. poprzez pogłębienie dostępu do kapitału czy obniżenie kosztów finansowania). Analizy kosztów i korzyści integracji Polski ze strefą euro konsekwentnie zwracają uwagę na konieczność wprowadzenia odpowiednich polityk makroostrożnościowych oraz takich, które wesprą konkurencyjność i innowacyjność przedsiębiorstw (NBP 2014, Czerniak i Smoleńska 2019).

Opierająca się wciąż na niskich płacach konkurencyjność polskiej gospodarki, przy niskich wydatkach na badania i rozwój, w kontekście transformacji energetycznej oraz wojny w Ukrainie oznacza, że import technologii, w tym wojskowej, będzie w najbliższym czasie utrzymywać się na wysokim poziomie. W tym kontekście stabilność walutowa byłaby wskazana. Jednocześnie polska gospodarka powoli wyczerpuje fazę wzrostu opartą na taniej i wykwalifikowanej sile roboczej. Dyskusja nad utrzymaniem potencjału polskiej gospodarki powinna więc odbywać się również z uwzględnieniem tego, jak integracja walutowa może stać się dodatkowym czynnikiem wspierającym „dojrzewanie” polskiego modelu kapitalizmu.

Ideologizacja dyskusji nt. integracji Polski ze strefą euro doprowadziła do ograniczenia debaty wewnątrz instytucji publicznych, spłycając poziom analiz⁷. Erozja funkcji służby cywilnej oraz zaplecza analitycznego znajduje odzwierciedlenie w niskim poziomie debaty publicznej oraz niskiej świadomości Polaków nt. strefy euro (Eurobarometer 2022, Kurs na Euro 2023), nawet jeśli popularność wspólnej waluty wzrosła, zwłaszcza wśród przedsiębiorców, w rezultacie wojny w Ukrainie i rosnącej inflacji. Odwrót od państwa prawa, w tym obniżenie jakości stanowienia prawa i osłabienie instytucji państwa (w tym parlamentu), rodzi pytanie o to, jak w przyszłości instytucje te mogą zostać odbudowywane. Stawką jest bowiem nie tylko praworządność, ale też sprawczość instytucji do wdrażania koniecznych reform w obszarze gospodarczym i finansowym (np. w odniesieniu do nadzoru

⁵ Warto zwrócić uwagę, że zadłużenie sektora finansów publicznych Chorwacji w 2023 r. – w momencie przystępowania do trzeciej fazy UGW – wyniosło 74,3 % PKB.

⁶ Np. w przypadku Bułgarii warunki negocjowane z Eurogrupą dotyczyły między innymi regulacji i praktyk przedsiębiorstw państwowych, reform wymiaru sprawiedliwości czy walki z korupcją (List Ministra Finansów Bułgarii ws. zobowiązań przed wstąpieniem do mechanizmu ERMII, lipiec 2018 r.)

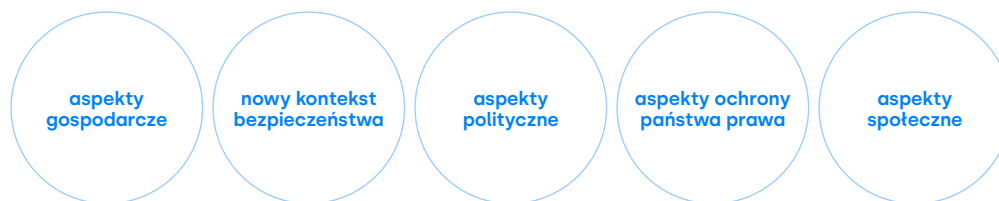
⁷ Patrz np. analizy Ministerstwa Aktywów Państwowych dot. efektów przyjęcia euro przez Chorwację: www.gov.pl/web/aktywa-panstwowe/chorwacja-w-euro--pierwsze-doswiadczenia. Por. Falagiarda, Gartner, Mužic, Pufnik (2023).

finansowego, reform wskaźników gospodarczych). Dyskusja ta nie może być prowadzona w oderwaniu od pogłębienia współpracy w ramach Unii Europejskiej (swoistego powrotu do wartości europejskich), w tym poprzez jasny sygnał polityczny za pogłębieniem integracji ze strefą euro oraz konstruktywnego jej współkształtowania.

2. Czy przyjęcie euro przez Polskę byłoby korzystne?

Dyskusja nad kwestią korzyści i kosztów gospodarczych, instytucjonalnych i politycznych toczy się w Polsce od wielu lat i na jej temat powstała bardzo obszerna literatura⁸, w której dominują aspekty gospodarcze. Pełne uczestnictwo w trzecim etapie UGW jest wielopłaszczyznowym procesem, który obejmuje także kwestie polityczne i społeczne, a wojna w Ukrainie pokazała, że znaczenie w nim mają też kwestie bezpieczeństwa.

Elementy oceny korzyści przyjęcia euro przez Polskę

2.1. Aspekty gospodarcze

W licznych publikacjach ekonomicznych na temat przyjęcia wspólnej waluty główną osią analizy jest próba dokonania rachunku potencjalnych zysków i strat. Wśród największych korzyści z reguły wymienia się niższe stopy procentowe, które oznaczają niższe koszty kredytu dla przedsiębiorstw i obywateli, a także tańszą obsługę długu sektora finansów publicznych. Do korzyści należą również niższe koszty transakcyjne, eliminacja ryzyka kursowego czy większa przejrzystość cen. Przystępując do strefy euro, kraj uzyskuje dostęp do ram polityki pieniężnej, a także instrumentów pomocowych Europejskiego Banku Centralnego (EBC). Przyjęcie euro wpływa także pozytywnie na stabilność ogólnej sytuacji makroekonomicznej, co sprzyja zwiększeniu wymiany handlowej, napływowi inwestycji zagranicznych i przyspieszeniu wzrostu gospodarczego. Wobec rosnącego wymiaru integracji finansowej w strefie euro należy uwzględnić w tym kontekście kwestie takie jak jakość nadzoru finansowego i regulacji czy pogłębiony dostęp do rynków kapitałowych na finansowanie transformacji w kierunku zrównoważonym, co pomogłoby obniżyć jej znaczący koszt w Polsce. W kontekście kredytów hipotecznych i polityki mieszkaniowej, przyjęcie wspólnej waluty wiązałoby się nie tylko z tańszym dostępem do kapitału, ale również otwierało nowe możliwości ochrony pożyczkobiorców np. dzięki ułatwionemu dostępowi do stałego oprocentowania (m.in. dzięki dostępowi banków do głębszego rynku listów zastawnych).

Pełne członkostwo w UGW wiąże się także z konkretnymi kosztami, takimi jak wkład finansowy do Europejskiego Mechanizmu Stabilności czy ryzyko niedopasowania polityki pieniężnej do potrzeb danej gospodarki. Istotnym elementem po przyjęciu wspólnej waluty jest brak możliwości łagodzenia szoków poprzez kurs walutowy, co w przypadku Polski miało duże znaczenie podczas globalnego kryzysu finansowego i kryzysu w strefie euro

⁸ Najbardziej kompleksowymi publikacjami były raporty NBP z 2004, 2009 i 2014 roku. Wymienić można także Żukrowska i Sobczak 2003, Orłowski 2004; Dąbrowski i Rostowski 2006; Wójcik 2008; Rosati 2009; Visvizi i Tokarski 2014; Smoleńska i Czerniak 2019; Götz, Nowak, Orłowski 2019. Ważnym miejscem polemiki na temat kwestii przyjęcia euro w Polsce jest dziennik Rzeczpospolita, gdzie temat ten gości regularnie na początku każdego roku.

(Brzoza-Brzezina et al 2012)⁹. Z tego powodu niektórzy znani ekonomiści, na przykład Paul Krugman, wypowiadali się w przeszłości krytycznie na temat przyjęcia przez Polskę wspólnej waluty (Krugman 2012). Konieczne jest także wzięcie pod uwagę tego, że projekt daleki jest od ukończenia, a państwa będące członkami wspólnego obszaru walutowego biorą na siebie część ryzyka związanego z jego stabilizacją. Ponadto na ścieżce do euro konieczne jest poniesienie pewnych kosztów dostosowawczych związanych np. z wypełnieniem kryteriów konwergencji. Niemniej jednak opóźnianie wejścia do trzeciego etapu UGW także wiąże się z konkretnymi kosztami dla gospodarki, takimi jak wyższe stopy procentowe (Czerniak i Smoleńska 2019). W części opracowań opartych na teoriach optymalnych obszarów walutowych wskazuje się na fakt, że największe korzyści z uczestnictwa w obszarze walutowym mają niewielkie otwarte gospodarki (Alesina i Barro 2002). Mimo że Polska jest największą gospodarką w regionie, to jest zaliczana do tej grupy, a jej duży poziom powiązań gospodarczych i finansowych ze strefą euro sprawia, że margines korzyści z własnej polityki pieniężnej jest niewielki (Goczek i Mycielska 2017).

Ogólnie rzecz biorąc, w kategoriach ekonomicznych bardzo trudno jest określić konkretny bilans korzyści i kosztów członkostwa w strefie euro. Kluczowym pytaniem jest to, jak i kiedy przystępować do strefy euro, gdyż zbyt szybka i źle przygotowana integracja ze strefą euro mogłaby generować koszty, które mogłyby przeważać nad korzyściami z tego procesu (Czerniak i Smoleńska 2019). W dotychczasowej literaturze poświęconej integracji Polski ze strefą euro podkreślano, że scenariusz przyspieszonego wzrostu po przyjęciu wspólnej waluty należy traktować jako szansę, którą można wykorzystać, jednak jej wykorzystanie nie zależy jedynie od zdrowych fundamentów makroekonomicznych kraju-kandydata, ale również od reform architektury strefy euro w kierunku wzmocnienia jej stabilności (NBP 2014). Przyjęcie ścieżki integracji ze strefą euro powinno być elementem szerszego namysłu nad przyszłością polskiego modelu gospodarczego i jego reform (Tokarski 2013). Ze względu na fakt, że kamienie milowe związane z przystępowaniem do trzeciej fazy UGW rozłożone są w czasie (np. obowiązek dwuletniego członkostwa w mechanizmie ERM II czy unii bankowej), konieczne jest traktowanie przyjmowania euro jako wieloletniego, wieloetapowego i złożonego programu.

2.2. Nowy kontekst bezpieczeństwa

Konsekwencje integracji ze strefą euro dla bezpieczeństwa były do tej pory nieobecne w debacie na ten temat, choć czynnik ten był ważnym elementem dyskusji w państwach bałtyckich, które przystąpiły do trzeciej fazy UGW w latach 2011-2015. Dopiero po inwazji Rosji na Ukrainę w 2014 roku publicyści i eksperci zaczęli zwracać uwagę na ten aspekt (Wojtyła 2014, Cichocki 2015). W obecnej sytuacji, po rosyjskiej eskalacji w 2022 r., Polska stała się istotnym zapleczem dla walczącej Ukrainy, a kwestie bezpieczeństwa stały się głównymi, które kształtują sposób myślenia o gospodarce czy polityce międzynarodowej. Ten kontekst podnosi rangę pytania o to, czy członkostwo w strefie euro wpłynęłoby pozytywnie na obecne i przyszłe zagrożenia bezpieczeństwa. Z makroekonomicznego punktu widzenia wydaje się, że stabilność walutowa jest dużą zaletą nie tylko wobec wieloletnich planów zakupów uzbrojenia, które wiążą się z zaciąganiem znacznych pożyczek w walutach obcych, ale także w przypadku działań o charakterze hybrydowym, które mogłyby być skierowane w stabilność polskiej waluty.

Aspekty bezpieczeństwa są też bezpośrednio powiązane z wizerunkiem Polski jako aktywnego gracza na arenie międzynarodowej i unijnej, zainteresowanego dalszym, optymalnym rozwojem integracji gospodarczej w Europie. Jako członek strefy euro Polska mogłaby skuteczniej walczyć o takie kształtowanie systemu zarządzania gospodarczego, które bardziej uwzględniałoby kwestie bezpieczeństwa. Przykładem może być tu aktualny postulat wyłączenia części wydatków wojskowych od reguł fiskalnych.

⁹ Należy jednak zwrócić uwagę na krótkotrwały efekt osłabienia waluty w kontekście kryzysu związanego z eskalacją rosyjskiej agresji na Ukrainę.

2.3. Aspekty polityczne

Polityczny wymiar członkostwa w strefie euro jest często niedocenianym aspektem integracji ze strefą euro. Integracja ta może zwiększyć wiarygodność i wpływ danego kraju na arenie międzynarodowej, gdyż sygnalizuje siłę i stabilność gospodarczą. Wzrost wiarygodności wiąże się z wejściem do najściślejszego kręgu integracyjnego Unii Europejskiej oraz możliwością wywierania większego wpływu na wiele polityk unijnych, na przykład dotyczących rynku wewnętrznego czy budżetu. Jest to szczególnie istotne w przypadku Polski, która jest jednym z większych państw członkowskich.

Wejście Polski do trzeciego etapu UGW otworzyłoby możliwości ubiegania się o najważniejsze stanowiska w strukturach strefy euro, takie jak np. członka zarządu EBC czy przewodniczącego Eurogrupy. W 2026 roku otwarta zostanie kwestia następcy Christine Lagarde na stanowisku Prezesa EBC, jednej z najbardziej wpływowych instytucji finansowych na świecie. Oczywistym warunkiem starań o najwyższe stanowiska byłoby jednak posiadanie odpowiednich kandydatów na te stanowiska, którzy mieliby doświadczenie w zarządzaniu międzynarodowymi instytucjami i wizję dalszego rozwoju integracji gospodarczej w Europie. Polska jako państwo średniej wielkości, niewikłane w „stare” linie konfliktu strefy euro, miałaby szansę na poparcie własnych kandydatów przez szerszą grupę państw. Kurs na strefę euro pomógłby Polsce odzyskać wiarygodność w polityce europejskiej, która obecnie jest nadwyrężona głównie przez problemy z praworządnością. Udowodniłoby to zaangażowanie Warszawy we wzięcie współodpowiedzialności za projekt integracji gospodarczej. To pozytywnie odbiłoby się na wiarygodności Polski jako kraju, który w 2025 roku obejmie prezydenturę w Radzie Unii Europejskiej. Silniejsza Polska w Unii Europejskiej byłaby także bardziej cennym partnerem dla USA i Ukrainy. Przyjęcie euro scementowałoby także Polskę ze strukturami gospodarczymi Zachodu i zapobiegłoby próbom *polexitu*.

2.4. Aspekty ochrony państwa prawa

W ostatnich latach doszło w Polsce do wyraźnego pogorszenia praworządności. Wejście do strefy euro mogłoby stanowić część składową programu przywrócenia standardów państwa prawa, w szczególności w zakresie polityki gospodarczej. Integracja ze strefą euro zmusiłaby Polskę do wzmocnienia swoich ram fiskalnych. Polityka budżetowa Polski byłaby wtedy bardziej przejrzysta i ściśle monitorowana przez Komisję Europejską oraz pozostałych członków strefy, co utrudniałoby używanie zasobów finansowych państwa do budowania sieci klientelistycznej kosztem realizacji podstawowych polityk publicznych. Problemem w Polsce jest także podejmowanie decyzji na temat zobowiązań finansowych państwa bez żadnego trybu i faktycznej kontroli nad wydatkami (NIK 2022). Wchodząc do strefy euro, Polska musiałaby utworzyć Radę Stabilności Fiskalnej, która dostarczałaby niezależnych ocen polityki budżetowej rządu. Integracja ze strefą euro pozwoliłaby także przywrócić wiarygodność i operacyjną niezależność NBP oraz wzmocnić tę instytucję, która odgrywałaby kluczową rolę w procesie planowania i wprowadzania wspólnej waluty do obiegu. Skuteczne przeprowadzenie operacji przyjęcia euro pozytywnie odbiłoby się na wiarygodności NBP, która w ostatnich latach została poważnie nadwyrężona (Skolimowski 2023). W ten sposób NBP mógłby na nowo stać się częścią kluczowych dyskusji trwających nt. bankowości centralnej, w tym w ramach Komitetu Bazylejskiego czy Sieci dla Zazielenienia Systemu Finansowego (NGFS; Smoleńska, Weber, Opoka 2023). Obrona praworządności jest także elementem budowania odporności państwa i jego instytucji na zagrożenia zewnętrzne. Polska po eskalacji wojny w Ukrainie stała się zapleczem dla walczącej Ukrainy, które może być obiektem agresywnych kroków ze strony Rosji. Wyczerpana wojną Rosja może postawić nacisk na destabilizację swoich sąsiadów poprzez środki hybrydowe, dlatego wzmocnianie instytucji państwa, praworządność, pluralizm demokratyczny oraz zapobieganie polaryzacji życia publicznego mają ogromne zagrożenie dla odporności Polski na zagrożenie ze strony Rosji i Białorusi.

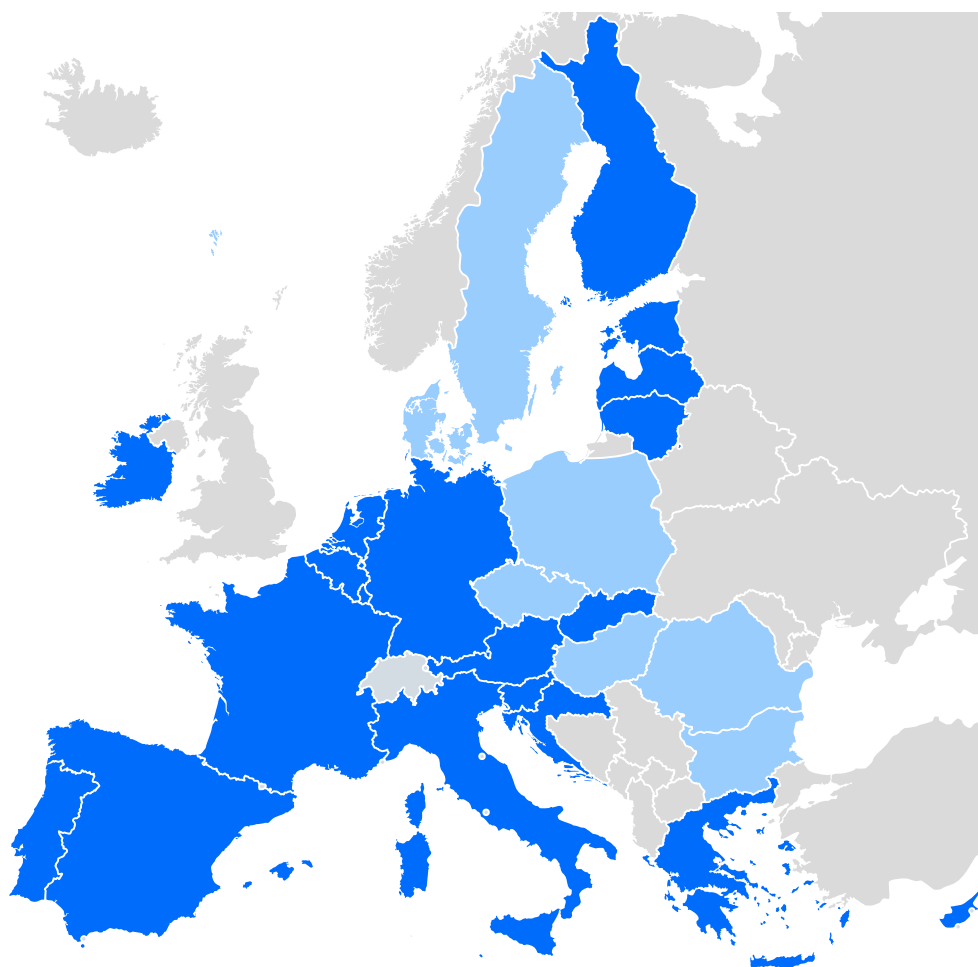
2.5. Aspekty społeczne

Ważnym argumentem na rzecz lub przeciw przyjęciu euro jest jego percepcja przez obywateli. Badania prowadzone przez Komisję Europejską wskazują na bardzo wysokie poparcie dla euro w państwach, które przyjęły wspólną walutę, przekraczające nawet 80% w Litwie, Łotwie i Estonii. Z drugiej strony, w państwach UE, które nie przystąpiły do trzeciego etapu UGW poparcie dla euro jest dużo niższe. W Polsce w 2022 roku można było zaobserwować wyraźny wzrost poparcia dla przyjęcia euro w stosunku do roku poprzedniego¹⁰. Według danych Komisji Europejskiej z początku 2023 roku 47% ankietowanych Polaków wyraziło sprzeciw wobec wejścia do strefy euro wobec 44% zwolenników (Komisja Europejska 2023).

¹⁰ Według danych Komisji Europejskiej nastąpił wzrost poparcia z 35% (czerwiec 2021) do 49% (czerwiec 2022), *Standard Eurobarometer 97 – Summer 2022*, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2693>; *Standard Eurobarometer 95 – Spring 2021*, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2532>

3. Scenariusze integracji i relacji Polska vs. strefa euro

Dyskusja nad członkostwem w strefie euro powinna odbywać się w szerszym kontekście relacji Polski z UE oraz obejmować nie tylko kwestie gospodarcze, ale także polityczne i bezpieczeństwa. Przygotowanie do przyjęcia wspólnej waluty powinno także opierać się na doświadczeniach innych państw. Te są bardzo zróżnicowane. Duża grupa państw strefy euro miała poważne problemy z ustabilizowaniem swoich finansów publicznych po akcesji, a kilka z nich – Grecja, Portugalia, Hiszpania i Cypr – wymagały pomocy finansowej.

Strefa euro w 2023 r.

- Państwa członkowskie UE w strefie euro
- Państwa członkowskie UE poza strefą euro
- Państwa poza UE

Źródło:
https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/euro/countries-using-euro_en

Podstawowe dane makroekonomiczne, takie jak przyrost PKB na głowę w latach 1999-2022, wskazują na ogromne różnice w osiągniętych efektach. Porównując doświadczenia innych państw z przyjęciem euro i z integracją europejską można wyróżnić cztery scenariusze: scenariusz fiński, włoski, zablokowanej ścieżki oraz exitu. Państwa wymienione w poniższych scenariuszach znacznie różnią się od Polski pod względem struktur gospodarczych. Jednak doświadczenia tych państw w procesie integracji ze strefą euro dają obraz zarówno optymalnych decyzji, jak i pozwalają zauważyć błędy czy wyzwania tego procesu, które mogą sprawić, że Polska znajdzie się w pułapce rozwojowej, będąc wewnątrz albo na peryferiach obszaru walutowego.

3.1. Scenariusz udanej integracji mimo trudności – Finlandia

Jeśli chodzi o ścieżkę integracji ze strefą euro, to do pewnego stopnia wzorem dla Polski może być Finlandia. Na przykładzie tego kraju widać, że jest możliwe pogodzenie z członkostwem w strefie euro wysoko innowacyjnej gospodarki rynkowej, mającej efektywny system redystrybucji, wysoki poziom edukacji, jednocześnie utrzymując silną armię. Podobnie jak Polska, Finlandia położona jest na granicy zewnętrznej UE, a jednym z głównych imperatywów jej polityki zagranicznej, bezpieczeństwa i gospodarczej jest obrona przed zagrożeniem ze strony Rosji. W przypadku Finlandii ważnym motywem dla ściślejszego związania się z UE poprzez integrację walutową były motywy bezpieczeństwa (Etzold, Tokarski 2015).

Istotną rolę odgrywały także motywy ekonomiczne: próby stabilizacji kursu walutowego na początku lat 90. spowodowały znaczne koszty w postaci wysokich stóp procentowych, spadku PKB i kryzysu bankowego. Przyjęcie euro przyniosło stabilność finansową. W latach 2009-2016 kraj borykał się również z trudnościami, które wynikały głównie z kryzysu kluczowych dla gospodarki Finlandii sektorów: elektronicznego i papierowego oraz niekorzystnych przemian demograficznych (Liikanen 2006, Berghäll 2023). Z drugiej strony, ekspansywna polityka pieniężna Eurosystemu wspierała gospodarkę Finlandii w okresie spowolnienia (Välimäki, Obstbaum 2020). Finlandia nie liczyła na to, że samo członkostwo w strefie euro wystarczy dla dalszego rozwoju gospodarczego kraju. W ciągu ostatnich 20 lat wprowadzono tam szereg reform strukturalnych dotyczących m.in. kompleksowych zmian systemu emerytalnego, rynku pracy, zwiększenia jakości nauczania, umiejętności cyfrowych i innowacyjności oraz zwiększenia efektywności sektora publicznego. Podczas kryzysu COVID w 2020 roku recesja w Finlandii była jedną z najłagodniejszych w UE, a po niej nastąpiło bardzo szybkie ożywienie gospodarcze.

W Finlandii funkcjonuje system wielopartyjny oparty na kulturze konsensusu oraz wysoka efektywność i transparentność instytucji gospodarczych. Kraj od wielu lat zajmuje czołowe miejsca w rankingach wolności prasy, demokratyzacji. Finlandię cechuje również brak kompleksów w polityce europejskiej. Kraj wyraźnie artykułuje swoje interesy i nie jest entuzjastycznie nastawiony do wszystkich idei integracyjnych. Dzięki członkostwu w strefie euro państwo to zajęło silniejszą pozycję w instytucjach politycznych związanych z integracją gospodarczą, obejmując ważne stanowiska, takie jak teka komisarza ds. gospodarczych i finansowych dla Olli’ego Rehn’a w latach 2010-2014. Głęboka kultura poszanowania państwa prawa w tym kraju pozytywnie wpływa także na właściwą kontrolę demokratyczną nowych mechanizmów UE, czego przykładem była debata w tym kraju na temat podstaw prawnych unijnego funduszu odbudowy NGEU (Alander i Tokarski 2021). Mimo ostrożności w zakresie integracji fiskalnej Finlandia ma w UE reputację stabilnego i przewidywalnego partnera.

3.2. Scenariusz problematycznej integracji – Włochy

Jest to scenariusz członkostwa we UGW, w którym nie wykorzystano pełni możliwości rozwojowych, jakie wiązały się z perspektywą przyjęcia euro. Jego realizację najlepiej uosabiają Włochy. Trudności związane z funkcjonowaniem w strefie euro są uważane za jedną z największych bolączek włoskiej gospodarki (Cottarelli 2018). Włochy już przed przystąpieniem do strefy euro miały poważne problemy strukturalne związane z barierami biurokratycznymi, ograniczeniami rozwoju zarządzanych przez rodziny przedsiębiorstw, powolnym sądownictwem, korupcją i ogromnymi różnicami regionalnymi. Słabością włoskiego rynku pracy pozostaje niska jakość edukacji oraz drenaż mózgow. Tym wyzwaniom, mimo prób podejmowania reform, nie udało się zaradzić ani w procesie przygotowania do członkostwa, ani po przyjęciu waluty euro (Capussela 2018). Członkostwo Włoch w unii walutowej miało także negatywny wpływ na eksport kraju, ponieważ wysoki realny efektywny kurs wymiany zmniejszył zewnętrzną konkurencyjność ich gospodarki. Niemiecka gospodarka pozostała znacznie bardziej konkurencyjna, ponieważ była w stanie utrzymać koszty pracy na niskim poziomie (Tokarski 2019).

Włochy w 2011 roku uniknęły poważnego kryzysu zadłużeniowego tylko dzięki interwencji Eurosystemu, który zaczął skupować włoskie obligacje w ramach Programu SMP (Securities Markets Program). Do chwili obecnej włoski rynek długu publicznego wymaga stabilizacji przez Eurosystem, a jego struktura pokazuje wypieranie zagranicznych inwestorów prywatnych na rzecz krajowych banków (Minenna et al 2016). Włoski rynek długu pozostaje bardzo poważnym czynnikiem ryzyka dla całej strefy euro. Kryzys modelu gospodarczego Włoch wywołuje permanentny kryzys społeczny, który powoduje niestabilność polityczną i polaryzację oraz niezdolność do reform wewnętrznych. Z drugiej strony, członkostwo w strefie euro pomogło Włochom podczas kryzysu COVID-19, którego były pierwszą ofiarą w Europie. W przypadku posiadania własnej waluty kryzys ochrony zdrowia najprawdopodobniej wywołałby kryzys walutowy oraz kryzys zadłużenia publicznego, z którego włoska gospodarka wychodziłaby przez wiele lat.

3.3. Scenariusz „zablokowanej ścieżki” – Szwecja

Jest to scenariusz członkostwa w UE, ale poza strefą euro. W różnych stadiach peryferyjności wobec euro znajduje się 7 państw UE: Dania, Szwecja, Bułgaria, Rumunia, Czechy, Węgry oraz Polska. Szwecja może być dla Polski przykładem tego, w jaki sposób organizować debatę na temat członkostwa w strefie euro i jakich błędów w tej debacie unikać. Debatę ta w Szwecji trwała przez wiele lat z udziałem wielu krajowych i zagranicznych ekonomistów, a jej głównym punktem odniesienia był raport zamówiony przez rząd w 1995 roku i opublikowany rok później przez komisję pod kierownictwem prof. Larsa Calmforsa, w którym ustosunkowano się negatywnie wobec wejścia do strefy euro. Punktem kulminacyjnym było referendum zorganizowane w 2003 roku, w którym 56% głosujących sprzeciwiło się przyjęciu wspólnej waluty (Tokarski i Wiklund 2013). Wynik referendum, choć niewiązący, zablokował politycznie kwestię członkostwa na wiele lat, co podczas kryzysu w strefie euro wydawało się właściwą decyzją. Dane makroekonomiczne wskazują również na szybszy wzrost PKB Szwecji w porównaniu z innymi państwami UE należącymi do strefy euro.

Obecnie, od kilkunastu miesięcy Szwecja znajduje się jednak pod wpływem rozległego kryzysu na rynku nieruchomości i walutowego. Kurs szwedzkiej korony wobec dolara jest na najniższym poziomie od lat siedemdziesiątych. Negatywnie wpływa to na sytuację gospodarczą i społeczną oraz zaufanie do szwedzkiej korony i systemu finansowego tego kraju. To zaufanie było głównym argumentem przeciw wejściu do strefy euro. Prof. Lars Calmfors, który wcześniej sceptycznie nastawionych do wejścia Szwecji do strefy euro, obecnie popiera ten pomysł (Rawet 2023). Przykład szwedzki pokazuje, że mimo bardzo szerokiej

debaty ekonomicznej, jej wnioski mogą się po pewnym czasie zdezaktualizować. Nawet dla wysokorozwiniętej, konkurencyjnej gospodarki stabilizacja kursu walutowego może mieć istotne znaczenie w przypadku wystąpienia wewnętrznego lub zewnętrznego szoku i presji inflacyjnej.

Na różnych etapach „utknięcia” na drodze do euro znajduje się więcej państw, m.in. Bułgaria, która jest członkiem ERMII i unii bankowej. Z uwagi na słabość instytucjonalną, problemy polityczne, oligarchizację i korupcję, wejście tego państwa do trzeciego etapu UGW jest mało prawdopodobne w średnim terminie. Czeska gospodarka, która pozostaje poza strefą euro, jest również trapiąca przez różne problemy strukturalne, dlatego jej model rozwojowy także nie jest właściwym przykładem dla Polski (OECDa 2023). W tym scenariuszu w obecnej chwili jedynie Dania może być uznana za wysokokonkurencyjny model gospodarki pozbawiony większych problemów strukturalnych. Jednak jest to model bardzo specyficzny, charakteryzujący się dużym stopniem ingerencji państwa w gospodarkę, co w 2022 roku przejawiało się najwyższym poziomem wydatków publicznych do PKB spośród państw OECD. Mimo że Dania ma możliwość „opt-out”, jeśli chodzi o integrację ze strefą euro, to duńska korona znajduje się w ERM II, co oznacza, że kurs wymiany jest *de facto* stały, a duński bank centralny na preferencyjnych warunkach korzysta z płynności EBC.

3.4. Scenariusz dryfu i wyjścia – Wielka Brytania

Ostatnim scenariuszem jest proces dryfu poza granice integracji gospodarczej UE, czego przykładem jest Wielka Brytania. *Brexit* spowodował powstanie nowych, kosztownych barier handlowych, miał negatywny wpływ na wzrost gospodarczy, zmniejszył inwestycje zagraniczne i doprowadził do niedoborów siły roboczej w niektórych branżach. Można oczekiwać, że w przypadku realizacji podobnego scenariusza w Polsce konsekwencje gospodarcze byłyby dużo bardziej dotkliwe ze względu na m.in. znacznie mniejszy rozmiar polskiej gospodarki, słabiej rozwinięty rynek kapitałowy i brak statusu złotego jako waluty rezerwowej.

Możliwy jest także scenariusz typu węgierskiego, polegający na formalnym pozostawaniu w strukturach UE, połączonym z pogłębianiem prawnego, politycznego i ideologicznego dystansu do reszty państw członkowskich i niewielkim wpływem na procesy podejmowania decyzji w Unii. Głównym zagrożeniem związanym z możliwością realizacji tych scenariuszy w przypadku Polski jest to, że nie ma powszechnej świadomości stopnia powiązania polskiej gospodarki z rynkiem wewnętrznym UE. Przykład Wielkiej Brytanii pokazuje, że wyjście z UE nie musi być efektem przemyślanej decyzji politycznej. Może być to także efekt uboczny działań politycznych, które nieświadomie doprowadzają do stworzenia pewnej dynamiki politycznej, która jest trudna lub wręcz niemożliwa do zatrzymania. Pod tym względem jednym z najbardziej pozytywnych aspektów związanych z członkostwem Polski w strefie euro byłoby to, że mogłoby ono zapobiec uruchomieniu procedury wyjścia z UE.

4. Przyjęcie euro jako projekt rozwojowy: rekomendacje dla wieloletniego programu reform

Jak wynika z powyższej analizy, poprawnie postawione pytanie dotyczące relacji między Polską a UGW nie powinno brzmieć „Czy zostać członkiem strefy euro?”, lecz „Jak przystępować i być członkiem strefy euro w taki sposób, aby wzmacniać potencjał Polski i Unii jako całości?”.

W obecnym kontekście geopolitycznym rozpoczęcie wieloletniego i wieloetapowego procesu integracji ze strefą euro byłoby korzystne dla Polski politycznie, gospodarczo, pod względem bezpieczeństwa, a także w kontekście transformacji w kierunku zrównoważonym.

Przyczyniłoby się to do znacznego zwiększenia pozycji politycznej kraju w UE w momencie, gdy na agendzie wspólnoty stoją ważne dla naszego kraju kwestie, takie jak reformy instytucjonalne czy perspektywa członkostwa Ukrainy w Unii. Natomiast przedstawione powyżej doświadczenia różnych państw wskazują, że warunkiem sukcesu są odpowiednie przygotowanie do momentu przystąpienia, a także silne instytucje umożliwiające współkształtowanie ram integracji monetarnej w sposób merytoryczny i zgodny z interesem publicznym.

Sformułowanie wieloletniego planu reform w odpowiedzi na pytanie: „Jak przystępować i być członkiem strefy euro?” wymaga rozróżnienia:

- **poziomów działania** (krajowy, unijny, obywatelski/społeczny);
- **horyzontu czasowego** (krótki i średni termin);
- **skali ambicji** (kryteria formalne, działania konieczne oraz wzmacniające podmiotowość Polski jako pełnego członka UGW).

Proces przystępowania do trzeciej fazy UGW wymaga spełnienia kryteriów formalnych zarówno na poziomie krajowym, jak i unijnym. Natomiast, ze względu na ograniczenia polityczne, w krótkim terminie (do trzech lat) identyfikujemy również przestrzeń dla działań społeczeństwa obywatelskiego, uczelni i ośrodków badawczych, a także przedsiębiorstw. Strategiczne podejście do (wieloletniego) procesu jakim jest przyjmowanie wspólnej waluty wymaga rozróżnienia więc krótko i średnio-terminowych kamieni milowych, a także skali ambicji podejmowanych działań. Oprócz spełnienia kryteriów formalnych, konieczne jest wprowadzenie odpowiednich krajowych polityk wzmacniających odporność gospodarki i społeczeństwa wobec zmian. Jak pokazują doświadczenia innych państw, kluczowa dla pełnej podmiotowości członka strefy euro w procesach współkształtowania UGW jest nie tylko potęga gospodarcza, ale również działania dyplomatyczne, kadrowe czy zorientowane na współkształtowanie badań nad UGW.

Na poziomie krajowym, dla odpowiedniego przygotowania merytorycznego i koordynacji działań, należy przywrócić funkcję pełnomocnika ds. strefy euro w rządzie oraz odtworzyć odpowiednią jednostkę w ramach NBP. Z punktu widzenia wykorzystania szansy rozwojowej, jaką może dać członkostwo w strefie euro, kluczowe jest wyjście poza (oczywiście istotną) dyskusję nt. spełnienia warunków formalnych. Kwestie prawne (m.in. konieczność zmiany konstytucji czy przywrócenia wiarygodności i faktycznej niezależności banku centralnego) oraz odpowiedniego nadzoru nad polityką fiskalną, zostały ujęte w kolejnych raportach nt. konwergencji Komisji Europejskiej czy bogatej literaturze polskich ekspertów¹¹. Wielu autorów wskazało też, że scenariusz rozwoju i szybkiej modernizacji Polski przy wejściu do euro uwarunkowany jest skuteczną polityką, sprawnymi instytucjami oraz kondycją i adaptacyjnymi zdolnościami przedsiębiorstw (Orłowski 2019). W dzisiejszym kontekście należy dodać do tej listy kolejne cztery obszary reform. Po pierwsze, przywrócenie praworządności, rozumianej też jako system mechanizmów kontrolnych oraz standardów tworzenia i egzekwowania prawa. Po drugie, zaczepienie dyskusji nad nowym modelem gospodarczym i potencjałem Polski jako pełnego członka UGW w dyskusji nad transformacją w środowiskowo i społecznie zrównoważonym kierunku. Po trzecie, wzmocnienie instytucji rynkowych m.in. poprzez reformy rynku mieszkaniowego oraz rynku pracy, aby zapewnić, że transformacja walutowa jest sprawiedliwa. Po czwarte, pogłębienie polskiego rynku finansowego i wzmocnienie nadzoru nad nim, przy zachowaniu wysokich standardów ładu korporacyjnego, ochrony inwestorów oraz wykorzystaniu szansy, jaką dla „skokowego” rozwoju daje trend zrównoważonych finansów¹². Pomocne w tym kontekście może okazać się wcześniejsze przystąpienie do unii bankowej.

Na poziomie unijnym i strefy euro, kluczowe są działania w trzech obszarach. Po pierwsze, inicjatywa dyplomatyczna. Zgodnie z Art. 140 TFUE rozszerzenie UGW wymaga odpowiedniego wniosku Komisji Europejskiej, konsultacji z Parlamentem Europejskim, zgody większości państw członkowskich oraz pozytywnej rekomendacji większości członków

¹¹ Patrz m.in. Komisja Europejska w 2022 r., gdzie: *Legislation in Poland – in particular the Act on the Narodowy Bank Polski (NBP) and the Constitution of the Republic of Poland – is not fully compatible with the compliance duty under Article 131 TFEU. Incompatibilities relate to the independence of the central bank, the prohibition of monetary financing and central bank integration into the ESCB at the time of euro adoption. In addition, the Act on the NBP also contains some imperfections relating to central bank independence and the integration of the NBP into the ESCB at the time of euro adoption.* O warunkach formalnych patrz też: Czerniak, Smoleńska (2019).

¹² W latach 2021-2023 z funduszy UE finansowany jest szereg projektów związanych ze zwiększeniem zdolności polskiego systemu finansowego w odniesieniu do trendu zrównoważonych finansów. Patrz: Komisja Europejska, *Bridging the climate financing gap with public policy instruments in Poland, 2021-2023.*

strefy euro (Eurogrupy). Kurs wymiany ustalany jest na wniosek Komisji Europejskiej, po konsultacji z EBC, jednogłośnie przez państwa strefy euro oraz nowego członka trzeciego etapu UGW. Ta złożona procedura oznacza, że zapewnienie korzystnego kursu wymiany oraz pozostałych warunków, będzie wymagało wieloletnich prac zarówno w Brukseli, jak i we Frankfurcie oraz poszczególnych stolicach. Po drugie, konieczne jest wspieranie, przygotowywanie i promowanie własnych kadr, mogących zająć kluczowe miejsca w instytucjach strefy euro. W tym kontekście powinien zostać wykorzystany potencjał wielu Polaków już pracujących w Europejskim Banku Centralnym. Ponieważ instytucje monetarne często działają ponadnarodowo, zwłaszcza w obszarze badań, które to wyznaczają nowe kierunki prowadzonej polityki, należy wspierać wymiany badawcze Polaków w tym obszarze, a także współpracę regionalną. Po trzecie, konieczne jest promowanie, w sposób merytoryczny i wielopoziomowy, takiego kierunku reform strefy euro, który jest spójny z kierunkiem rozwoju polskiej gospodarki w kontekście integracji europejskiej. Chodzi więc m.in. o wyzwania związane z transformacją w kierunku zrównoważonym, która wymaga ogromnych nakładów finansowych przy jednoczesnej relatywnej stabilności (finansowej). Ogromną szansę daje w tym kontekście fakt, że Europejski Bank Centralny (do czego w niemałym stopniu przyczynia się Parlament Europejski), coraz wyraźniej uwzględnia w swoich działaniach wpływ kwestii środowiskowych i zmian klimatu, a także nierówności społecznych, na stabilność finansową. Polska, z posttransformacyjną tradycją odpowiedzialnej polityki fiskalnej, ma szansę być wiarygodnym i konstruktywnym partnerem w dyskusji nad ewoluującymi strukturami strefy euro.

Wobec obecnych ograniczeń politycznych oraz relatywnie długiego horyzontu czasowego związanego z procesem integracji ze wspólną walutą nie należy zapominać o działaniach, które mogą zostać podjęte przez podmioty niepaństwowe w ciągu najbliższych kilku lat. Chodzi w szczególności o kwestie obywatelskie i te, związane z budowaniem świadomości nt. integracji walutowej¹³. Według badań Komisji Europejskiej poparcie dla euro w Polsce waha się w ciągu ostatnich lat. W pierwszym kwartale 2023 r. więcej Polaków sprzeciwiało się euro (47% do 44%), choć jeszcze rok wcześniej sytuacja była odwrotna (60% badanych za przyjęciem wspólnej waluty) (Komisja Europejska 2023). Brak odpowiedniej wiedzy czynni obywatele podatnych na fałszywe i populistyczne argumenty. Choć według badań KE ponad połowa Polaków uważa się za „dobrze” lub „raczej dobrze” poinformowanych w sprawie euro, odpowiedzi na pytania merytoryczne ujawniają jeden z najniższych poziomów wiedzy co do podstawowych elementów konstrukcji strefy euro spośród państw spoza UGW (por. Kurs na Euro, 2023). Przytaczane w badaniach obawy dalej wskazują na niską jakość debaty publicznej. Oprócz poniekąd zrozumiałego niepokoju związanego ze wzrostami cen, którego w 2022 r. obawiało się 57% badanych, Polacy wciąż uznają strefę euro za niestabilną (22%) oraz wiążą ją z deregulacją (18%) (Komisja Europejska 2022). Szczególną rolę w pobudzeniu merytorycznej dyskusji i pogłębieniu świadomości nt. euro mają eksperci i badacze, m.in. ze względu na obniżoną wiarygodność polskiego banku centralnego jako niezależnej instytucji działającej w interesie publicznym. Jak wynika z sondaży przeprowadzonych w ostatnim czasie, już jedynie połowa badanych ufa informacjom przekazywanym przez NBP, co jest najniższym poziomem zaufania do banku centralnego wśród badanych państw UE spoza strefy euro (ARC 2022). W długim terminie podnoszenie świadomości w odniesieniu do integracji monetarnej może stać się również motorem dla zwiększania wiedzy finansowej Polaków, co z kolei będzie wspierać wzmocnienie lokalnego rynku kapitałowego oraz długoterminowej odporności finansowej obywateli (formy oszczędzania, większa niezależność finansowa, mniejsza podatność na oszustwa) (OECD 2023b).

¹³ Na potrzebę pogłębienia wiedzy, zwłaszcza wśród młodego pokolenia Polaków wskazują chociażby eseje członków Akademii Europejskiego Kongresu Finansowego (2023) nt. perspektyw wejścia Polski do strefy euro.

Tabela 1. Euro jako projekt rozwoju: rekomendacje dot. wieloletniego programu reform i działań w Polsce

Poziom	Skala ambicji			Horyzont czasowy
	Warunki formalne	Działania konieczne	Działania wzmacniające	
Obywatelski i społeczny		<ul style="list-style-type: none"> działania informacyjne, edukacyjne 	<ul style="list-style-type: none"> pogłębienie wiedzy finansowej 	Krótki (1-2 lata)
		<ul style="list-style-type: none"> włączenie kwestii integracji monetarnej w podstawę programową ogólnokrajowa kampania informacyjna w kontekście ewentualnego referendum 	<ul style="list-style-type: none"> rozwój społeczeństwa obywatelskiego w obszarze polityki gospodarczej 	Średni (>3 lata)
Krajowy		<ul style="list-style-type: none"> przywrócenie roli pełnomocnika ds. strefy euro w rządzie wzmocnienie mechanizmów kontrolnych w obszarze polityki fiskalnej przywrócenie państwa prawa rozwój rynku finansowego; wzmocnienie krajowych instytucji nadzoru podniesienie standardu ładu korporacyjnego, w szczególności w spółkach skarbu państwa zapewnienie przyjaznego otoczenia regulacyjnego reformy instytucjonalne (rynek pracy, mieszkaniowy) 	<ul style="list-style-type: none"> wzmocnienie służby cywilnej pogłębione analizy wpływu harmonizacji w obszarze prawa finansowego (w odniesieniu do zrównoważonych finansów, innowacji finansowej) i działań podejmowanych przez nadzorców unii bankowej w ramach wielowalutowej UE 	Krótki (1-2 lata)
	<ul style="list-style-type: none"> przywrócenie wiarygodności i operacyjnej niezależności NBP poziom dług i deficytu poziom cen stabilność kursowa przystąpienie do unii bankowej zmiana konstytucji 	<ul style="list-style-type: none"> zwiększenie przejrzystości finansów publicznych (utworzenie Rady Polityki Fiskalnej) wykorzystanie narzędzi makroostrożnościowych reformy strukturalne (rynek mieszkaniowy, pracy) 	<ul style="list-style-type: none"> nacisk na rozwój innowacyjności, cyfryzację oraz transformację w kierunku gospodarki niskoemisyjnej rozwój zaplecza instytucjonalnego i eksperckiego 	Średni (>3 lata)
Unijny		<ul style="list-style-type: none"> aktywny udział w pracach nad reformami reguł fiskalnych/ESBC zasygnalizowanie intencji przyjęcia wspólnej do stolic państw strefy euro 	<ul style="list-style-type: none"> aktywny udział w procesie oceny i monitorowania KPO 	Krótki (1-2 lata)
	<ul style="list-style-type: none"> ustalenie korzystnego kursu wymiany 	<ul style="list-style-type: none"> aktywny udział w Radzie Prezesów EBC współpraca z Komisją Europejską w kontekście wniosku o przyjęcie euro 	<ul style="list-style-type: none"> przygotowywanie i promowanie kadr 	Średni (>3 lata)

5. Wnioski

Analiza przeprowadzona w raporcie prowadzi do następujących wniosków:

1. W obecnym, dynamicznie kształtującym się kontekście geopolitycznym, rozpoczęcie wieloletniego i wieloetapowego procesu integracji ze strefą euro byłoby korzystne dla Polski politycznie, gospodarczo, pod względem bezpieczeństwa, a także transformacji w kierunku zrównoważonym. Przyczyniłoby się do znacznego zwiększenia pozycji politycznej Polski w UE w momencie, gdy na jej agendzie stoją ważne dla naszego kraju kwestie, takie jak reformy instytucjonalne czy perspektywa członkostwa Ukrainy.
2. Polska powinna wyciągnąć wnioski z doświadczeń innych gospodarek w zakresie kształtowania optymalnej ścieżki zmierzającej do członkostwa, jak i stworzenia efektywnych ram instytucjonalnych polityki gospodarczej, niezbędnych do funkcjonowania w jednolitym obszarze walutowym. Największe korzyści z przyjęcia wspólnej waluty odnoszą państwa, które posiadają silne i niezależne instytucje rynkowe i polityczne (niezależne media, wysoki poziom państwa prawa).
3. Integracja ze strefą euro mogłaby być ważnym elementem procesu przywrócenia praworządności, wzmocnienia instytucji państwa, a także stworzenia mechanizmów i instytucji, które utrudniałyby upartyjnienie polityki budżetowej, np. Rady Stabilności Fiskalnej.
4. Integracja ze strefą euro prowadziłaby także do uniezależnienia polityki pieniężnej od wpływów partyjnych, odejścia od nacjonalizmu bankowego i wzmocniłaby stabilność polskiego sektora bankowego poprzez wejście do unii bankowej.
5. Integracja ze strefą euro ożywiłaby debatę na temat słabości strukturalnych i motorów wzrostu polskiej gospodarki w następnych dekadach. Od 2015 roku dyskusja nad polityką gospodarczą koncentruje się głównie na aspektach redystrybucyjnych.
6. Przyjęcie euro zapobiegłoby najgorszemu scenariuszowi dla Polski: *połexitowi*, który może być efektem ubocznym walki politycznej, samonapędzającym się procesem, potencjalnie mogącym wymknąć się spod politycznej kontroli. Takiego scenariusza do końca nie można w Polsce wykluczyć.

Wybrana bibliografia

- A. Alesina, R. Barro, *Currency unions*, *Quarterly Journal of Economics* 117, 409–36, 2002.
- Akademia EKF, *Co zmienilibyśmy w Polsce i Europie? Eseje członków Akademii EKF*, 2023.
- S. Ananicz, P. Buras, A. Smoleńska, *Transformacja Unii Europejskiej a Polska*, Fundacja Stefana Batorego, 2021.
- E. Berghäll, *Bad Luck or the Euro? TFP Growth in Finland* (July 4, 2023).
Dostęp: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4500015
- M. Brzoza-Brzezina et al., *Would it have paid to be in the Euro-zone?* NBP Working Paper, 201
- M. Cichocki, *Członkostwo w euro jako element długofalowej strategii bezpieczeństwa*, *Analiza natolińska* 2(76)2015, Centrum Europejskie Natolin 2015
- A. L. Capussela, *Political economy of Italy's decline*, Oxford University Press, 2018
- C. Cottarelli, *I sette peccati capitali dell'economia italiana*, 2019.
- A. Czerniak, A. Smoleńska, *Polska bez euro. Bilans kosztów i korzyści*, *Polityka Insight*, 2019.
- T. Etzold, P. Tokarski, *New Centre-Right Government in Finland. Economic and European Challenges and Perspectives*, *SWP Comment* 2015/C 35, 23.06.2015, 4 Pages.
- Europejski Bank Centralny, *The International Rolle of the euro*, Czerwiec 2023.
- M. Falagiarda, C. Gartner, I. Mužic, A. Pufnik, *Has the euro changeover really caused extra inflation in Croatia?*, *SUERF Policy Brief* N° 571, kwiecień 2023.
- H. Farrell, A. Newman, *Weaponised Interdependence: How Global Economic Networks Shape State Coercion*, *International Security* 44:1, 2019.
- Ł. Goczek, M. Mycielska, *Actual monetary policy independence in a small open economy: the Polish perspective*, *Empirical Economics*, volume 56, pages 499–522, 2019.
- M. Gorynia, B. Jankowska (red.), *Wejście Polski do strefy euro a międzynarodowa konkurencyjność polskich przedsiębiorstw*, Difin 2011.
- M. Götz, B. E. Nowak, W. M. Orłowski, *Polska w strefie euro? Trzy scenariusze i ich prawdopodobne konsekwencje ogólnoeconomiczne*, *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*, (1), 123–154, 2019.
- Komisja Europejska, *Convergence Report 2022*.
- Komisja Europejska, *Introduction of the euro in the Member States that have not yet adopted the common currency*, *Flash Eurobarometer* 508, 2022.
- Komisja Europejska, *Standard Eurobarometer 98 – Winter 2022-2023*.
Dostęp: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2872>

P. Krugman, *Poland is not yet lost, The conscience of Liberal*, New York Times, 27.03.2013.

Kurs na euro, *Polacy boją się euro, bo nie mają wiedzy na temat wspólnego pieniądza. Badanie FWG pokazuje źródła tego strachu*, 23 sierpnia 2023

Dostęp: <https://kursnaeuro.pl/aktualnosci/polacy-boja-sie-euro-bo-nie-maja-wiedzy-na-temat-wspolnego-pieniadza-badanie-fwg-pokazuje-zrodla-tego-strachu>.

E. Liikanen, *Finland, the EMU and the introduction of the euro*, Speech by Mr Erkki Liikanen, Governor of the Bank of Finland, at the Economic Forum of Hospodarske Noviny Club, Bratislava, 20 October 2006.

C. Lagarde, *Central banks in a fragmenting world*, Nowy Jork, 17 kwietnia 2023.

P.M. Lupinu, A. Machura-Urbaniak, *The Next Generation EU (NGEU) as a Catalyst for the Promotion of the International Role of the Euro* (February 21, 2023). REBUILD Centre Working Paper No. 7 (2023)

dostęp: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4365780>

S, Murrau, J. Van 't Klooster, *Rethinking Monetary Sovereignty: The Global Credit Money System and the State. Perspectives on Politics*, 1-18, 2022.

M. Minenna, G .M. Boi, P. Verzella, *The incomplete currency*, Wiley 2016.

NBP, *Raport na temat pełnego uczestnictwa Rzeczypospolitej Polskiej w trzecim etapie Unii Gospodarczej i Walutowej*, 2009.

NBP, *Ekonomiczne wyzwania integracji Polski ze strefą euro*, 2014.

NIK, *Uchwała Kolegium Najwyższej Izby Kontroli z dnia 7 czerwca 2023 r., w sprawie opinii w przedmiocie absolutorium dla Rady Ministrów za rok 2022*.

A. Nowak-Far, *Wejście do strefy euro to nie tylko korzyści gospodarcze*, Rzeczpospolita, 22.11.2022

OECDa, *Czech Republic*, Economic surveys, 2023.

OECDb, *National Strategy for Financial Education for Poland*, 2023.

L. Quaglia, A. Verdun, *Weaponisation of finance: the role of European central banks and financial sanctions against Russia*, West European Politics, 46:5, 872, 2023.

P. Rawet, *Ekonomen Lars Calmfors vill att Sverige inför euro: "Svenska kronan verkar försvagas i internationella kriser"*, 29 czerwca 2023,

dostęp: <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/ekonomen-lars-calmfors-vill-infor-euro-svenska-kronan-verkar-forsvagat-i-internationella-kriser>

H. Rey, *Dilemma not Trilemma: The Global Financial Cycle and Monetary Policy Independence*, NBER Working Paper N°. 21162, 2018.

P. Skolimowski, *Polish Central Bank Says Critics Support Russian Untruths*, Bloomberg, 17.05.2023

P. Tokarski, S. Funk, *Non-euro countries in the EU after Brexit: between fear of losing of political influence and Euro accession*, SWP Comment 2019/C 03, 08.01.2019,

P. Tokarski, *Divergence and Diversity in the Euro Area, The Case of Germany, France and Italy*, SWP Research Paper 2019/RP 06, 10.05.2019

P. Tokarski, *Wejście Polski do strefy euro wobec potrzeb modernizacyjnych polskiej gospodarki*, Sprawy Międzynarodowe, no 2/2013.

P. Tokarski, E. Wiklund, *Dziesięć lat po szwedzkim „nej” dla euro: wnioski dla Polski*, Biuletyn PISM, 29 lipca 2013

A. Visvizi, P. Tokarski, *Poland and the Euro: between lock-in and unfinished transition*, *Society and Economy* 36 (4), 445-468, 2014.

A. Smoleńska, *Euro as the currency of the EU's green transition*, *European Law Open*, 2023.

A. Smoleńska, A. Weber, M. Opoka, *Greening central banking in the EU: closing the judicial accountability gap*, 2023.

M. Sutowski (Red), *Obwarunek po polsku*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2023.

T. Välimäki, M. Obstbaum, *Finland and monetary policy through three crises*, *SUERF Policy Note Issue No 190*, August 2020.

I. Weber, E. Wasner, *Sellers' Inflation, Profits and Conflict: Why can Large Firms Hike Prices in an Emergency?*, Working Paper, 2023.

A. Wojtyna, *Ukraina a euro w Polsce*, *Rzeczpospolita*, 05.03.2014.

A. Wojtyna, *Euro w Polsce? Konieczne nowe spojrzenie*, *Dziennik Gazeta Prawna*, 16.01.2023.

C. Wójcik, *Integracja ze strefą euro. Teoretyczne i praktyczne aspekty konwergencji*, PWN, 2008.

ARC, *Polacy podzieleni w sprawie potencjalnego wejścia do strefy euro*, 2022.

dostęp: <https://arc.com.pl/polacy-podzieleni-w-sprawie-potencjalnego-wejscia-do-strefy-euro>

